

A escola que construímos: catro itinerarios, catro olladas sobre o presente

REVISTAGALEGA
DE EDUCACIÓN
PUBLICACIÓN DE NOVA ESCOLA GALEGA

ISSN: 1132-8932

Páx. 65-70

Pilar Sampedro

Consello de Redacción da RGE

pilarsampedro507@gmail.com

Un diálogo aberto celebrado no Ateneo de Compostela, baixo a coordinación da profesora Pilar Sampedro (por parte do Consello de redacción da RGE), no que interveñen catro prestixiosas docentes con traxectorias de longo percorrido, falando sobre dificultades ou oportunidades para educar neste contexto político, social, tecnolóxico, lingüístico... tendo en conta, tamén, a Galicia rural, a presenza dunha escola innovadora na Galicia actual a través de experiencias de boas prácticas con evidencias contrastadas, os retos e as satisfaccións.

Sonia Fernández é profesora de Matemáticas en Secundaria, foi Secretaria de Nova Escola Galega, está vinculada ao STEG onde coordina a revista Aulas Libres. Preocupada polas cuestións de xénero e a educación das emocións, ten participado en múltiples docencias tanto para difundir boas prácticas como para teorizar sobre esta temática.

Para falar do contexto actual na educación cómpre que analice-

mos o sistema desde tres niveis diferenciados: o seu contexto “macro” (a sociedade globalizada en constante mudanza e na que o coñecemento é o motor da economía), un plano “local” (Estado español/Galicia) co papel que xogan a Consellaría e o Ministerio de Educación coa súa capacidade lexislativa, e a un nivel “micro” (centros de ensino, aulas) no que cristalizan -ou non- moitas das demandas das outras instancias.

Da dialéctica entre estes tres planos xorden moitas das dificultades, pero tamén das oportunidades que albisco na conxuntura educativa actual. Así, na sociedade do coñecemento e da información na que vivimos, as grandes forzas económicas demandan do sistema educativo “capital humano” capaz de dar un retorno produtivo da educación recibida, non concibindo a educación como un dereito que debe garantir o pleno desenvolvemento humano, capaz de integrar coñecementos, emocións, valores cívicos...

Esta visión utilitarista, reducionista e antidemocrática da educación, fai que se cuestione a escola, xa que practicamente todos os contidos que se valoran nela, segundo esta lóxica, están a dous ou tres clics nunha pantalla de móbil. Con todo, o feito de que desde o tecido produtivo se demande un perfil profesional con competencias que garantan a capacidade de aprender a aprender é sen dúbida unha oportunidade para superar o modelo de escola baseada na reprodución memorística de contidos por parte dun alumnado pasivo.

Desde o plano “local”, pouco hai novo que dicir sobre gobernos que lexislan ao servizo exclusivo dos intereses económicos; aínda así, a capacidade de mudar o sistema educativo a golpe de leis é relativa, sen pretender banalizar o impacto de medidas coma a LOMCE, o de-

creto de Plurilingüismo, o peche de escolas rurais... senón salientar a capacidade que teñen moitas escolas de amortecer no día a día o impacto das políticas máis daniñas. Cómpre salientar tamén, que desde a educación secundaria, percíbese con frecuencia unha falta real de proxecto educativo por parte da Administración, e mesmo un descoñecemento da realidade educativa. Sirvan de exemplo iniciativas que podemos considerar claramente positivas, como é promover a avaliación por competencias. A forma na que se está a introducir, de “arriba a abaixo”, sen un plan serio de formación do profesorado, está abocada ao fracaso: o profesorado, que non vai mudar a súa cultura profesional dun día para outro se non se abre un debate profundo sobre a necesidade desa mudanza, seguirá a facer pouco máis ou menos o mesmo, cubrindo os papeis que fagan falla para que pareza que algo mudou. Velái un exemplo de oportunidade perdida como consecuencia de reformas mal deseñadas.

A pé de aula, o plano micro, moito do profesorado, atado desde a cultura profesional dominante cos seus ‘mandatos’ (en ocasións ‘comodamente atados’) non debate sobre estas cuestións como o debera facer, está de costas a esta realidade social acelerada, aínda que tamén hai sectores cunha cultura profesional diferente que son dique de contención contra o intento de “deshumanización” da educación. A loita contra a discriminación lingüística, a xenofobia, o sexismo... resisten ou proliferan nos centros educativos a pesar de atrancos tan reais como a eliminación de tempos e recursos desde os que abordar estas temáticas. Así, os exemplos máis claros que coñezo de boas prácticas educativas en Secundaria xiran principalmente ao redor de cuestións coma a convivencia e a igualdade, relegadas

practicamente fóra do currículo. Entre resistencia e ampliación de espazos de responsabilidade educadora.

.....

Teresa Neira é profesora de Infantil con atención específica á aprendizaxe da lingua escrita desde o enfoque construtivista. Traballou na elaboración do currículo de Educación Infantil e actualmente colabora co CEDEC (Centro Nacional de Desarrollo Curricular en Sistemas no Propietarios) na elaboración de recursos educativos. O seu interese é a innovación rigorosa fronte a calquera tipo de superficialidade, moda ou intereses espurios.

Se falamos do presente quero partir dunha valoración positiva dos Decretos Curriculares vixentes (330/2009 de EI e 105/2014 de EP) que promoven metodoloxías activas como a aprendizaxe baseada en proxectos (ABP), a alfabetización informacional, o deseño universal da aprendizaxe (DUA), os Recursos Educativos Abertos (REA) e a atención á diversidade con currículos flexibles, abertos e inclusivos: son unha oportunidade.

En troques, quero manifestar que a impostación tecnolóxica actual que invade as aulas en lugar de asumirse como un recurso, pasa a ser a maquillaxe de modelos tradicionais e mecánicos.

De esquerda a dereita: Teresa Neira, Santiago Veloso, Pilar Sampredo, Cristina Novoa, Sonia Fernández e Antón Porteiro.

cistas. Quero referirme, igualmente, á forza do léxico que pode confundirnos; así, podemos pasar de recunchos e obradoiros a ambientes e contextos, seguindo mitos e modas... pero, que tipo de materiais e actividades propoñemos para que non se convertan unicamente nunha decoración? Que se agacha detrás do uso da palabra "proxecto" cando só consiste nunha relación de actividades que nada teñen que ver co traballo cos textos expositivos, o procesamento da información e os intereses do alumnado? Como se poden facer proxectos e abordar o ensino e aprendizaxe da lectura e da escritura con métodos descontextualizados? Onde queda o respecto polas etapas que xa hai 40 anos describiu Emilia Ferreiro?

Resúltame difícil nomear un número elevado de centros educativos galegos como modelos de boas prácticas pero, sen dúbida, hai moitos docentes pre-

ocupados pola súa formación e bo labor; neses casos, o peso do claustro non debería ser un condicionante que as impedisese e a inspección educativa e as administracións deberían apoiar as metodoloxías activas, contextualizadas e significativas, con contidos de calidade, motivando para aprender (que non entretendo), sen esquecer que a liberdade de cátedra nin exime de cumprir os currículos, nin debe ser escusa para non evolucionar. Noutro sentido, é certo que tamén observo un movemento de escolas que apostan por mesturar as idades (reivindico as unitarias do rural), non traballar con materiais elaborados por terceiros, modificar os instrumentos de avaliación... para o que é necesaria unha formación de calidade co acompañamento dos centros pioneiros e por isto hai que deixar que sexa a pedagogía, a neurociencia, a lingüística infantil e a psicoloxía evolutiva quen poñan os alicer-

ces para non caer en prácticas carentes de reflexión metodolóxica e poder valorizar a nosa profesión.

Outra cuestión fundamental é a relación e o acompañamento ás familias, en particular na Educación Infantil. A este respecto, percibo un exceso de nenas e nenos sobreestimulados, con exceso de incentivos externos (que non necesitan nin piden) e moi poucos internos que son os que provocan o verdadeiro interese polo mundo que os rodea e o desexo cara ao coñecemento; con exceso de actividades extraescolares, pero con falta de atención, e condicionados polo exceso e abuso do uso de pantallas dixitais que ofrecen contidos excesivamente rápidos, con cortes abruptos, que provocan que a realidade que teñen que vivir lles pareza excesivamente lenta, mentres hai déficits nas capacidades de observación e de relación.

Preocúpame a “moda” nas actividades de formación desde as administracións competentes. Hai claramente un cambio de interese no tipo de actividades que se ofertan, e incluso premian, que responden a esa falta de reflexión que apuntaba ao principio e que deixa un oco importante en ámbitos como, por exemplo, a formación no proceso e a aprendizaxe da ensinanza da lingua escrita.

.....

Cristina Novoa. Coordina a Asesoría de bibliotecas escolares da Consellería de Educación. É experta en bibliotecas escolares e lectura, con múltiple docencia e escrita sobre estas cuestións. Dentro do Consejo de Cooperación Bibliotecaria participou na elaboración de documentos como o “Marco de referencia para las bibliotecas escolares” ou “Prospectiva 2020: las diez áreas que más van a cambiar en nuestras bibliotecas en los próximos años”.

Se facemos unha radiografía rápida do ámbito educativo público galego, na actualidade, podemos ver que exercen presión sobre o profesorado, á hora de construír unha nova escola, varias realidade: a cuestión demográfica; os axustes nos catálogos dos centros; a introdución das tecnoloxías da comunicación e da información; a presión da industria editorial e tecnolóxica sobre o profesorado me-

nos proactivo; o aumento das esixencias da Administración en canto a informes, programacións e documentación burocrática; a realidade cambiante das familias; un mundo cada vez máis inxusto cos desfavorecidos; a imprescindible inclusión de toda a diversidade que chega á escola; a presión das familias e dos medios de comunicación cuestionando o labor do profesorado; a renovación xeracional do profesorado...

En canto ás realidade que xogan a favor, algunha das anteriores pode lerse nese sentido e podemos citar: a tecnoloxía nos centros que permite traballar de forma colaboradora e con Internet conectando a escola co mundo, as necesidades do alumnado vinculadas ao mundo da información e os medios de comunicación, o apoio da Administración a determinados programas como o de bibliotecas escolares que permite abordar cambios nas prácticas dos centros máis dinámicos... Xogando entre estas forzas e as posibilidades que se lle abren ao profesorado atento ás oportunidades, hai unha diversidade moi grande de realidade e moitos mundos ás veces dentro da mesma escola.

Desde a Asesoría de Bibliotecas Escolares observamos un gran cambio na realidade das bibliotecas e dos centros na última década. O Plan de Mellora de Bibliotecas Escolares comezou no curso 2005/2006, coa primeira convocatoria e os primeiros 40 centros. Agora o PLAMBE integra 655 centros públicos: preto do 70% dos centros da rede. Alí onde a biblioteca escolar comeza a activarse (intervir en espazos, tempos, coleccións, equipamentos, organización, actividades, inclusión do traballo coa información e cos medios audiovisuais, implicación das familias, integración de ciencias e humanidades, incorporación de novas

linguaxes como a robótica, os videoxogos, o xogo -en xeral- como ferramenta para a aprendizaxe, propostas de proxectos colaboradores, apoio aos traballos de investigación...), as súas actuacións repercuten en todo o centro e mesmo en toda a comunidade educativa. Moitos centros incluídos no PLAMBE mudaron totalmente a súa cultura pedagóxica; por suposto que cada centro é diferente e a realidade non é homoxénea nin sequera nos centros dun mesmo concello, mais aqueles máis proactivos xa cambiaron o modelo de biblioteca cara a un *espazo creativo de aprendizaxes*.

A este respecto, cabe indicar que os exemplos de boas prácticas son difundidos nas actividades de formación organizadas pola propia Asesoría para promover o seu coñecemento e chegan máis alá de Galicia. A repercusión destas experiencias sobre os resultados académicos é algo a ter a conta e nese sentido os datos PISA do 2016 dan unha idea da contribución que fan as bibliotecas e as súas actuacións á mellora da competencia lectora. As actuacións en materia de bibliotecas escolares desenvólvense a través do Plan LIA 2016-2020, que acubilla un bo feixe de programas para dar resposta aos diferentes desafíos do presente: O PLAMBE, Hora de Ler (con distintas accións entre as que destaca a convocatoria de Clubs de lectura), Concurso de Traballos por Proxectos, Biblioteca creativa, Bibliotecas Escolares Solidarias, Proxectos LIA.2, Radio na biblio, Concurso de Podcasts, Biblioteca Inclusiva...

O maior dos retos é a estabilidade das bibliotecas escolares e de toda a súa potencialidade, que debe pasar pola atención aos recursos materiais e humanos por parte do sistema educativo a nivel do Estado e das CC.AA. Adaptación, flexibilidade, colaboración, formación,

patrimonio e as redes de comunicación.

Un exemplo de como proceder ante a ruptura da transmisión patrimonial, diante da implosión do patrimonio/lingua e diante da proscripción do galego, que debemos deplorar e superar, reencontrándonos en contextos de aprendizaxe ricos, formando parte de comunidades de aprendizaxe e en medio de complementarias redes de colaboración formativa.

.....

Logo destas olladas, argumentalmente ricas e complementarias, o diálogo cruzado que

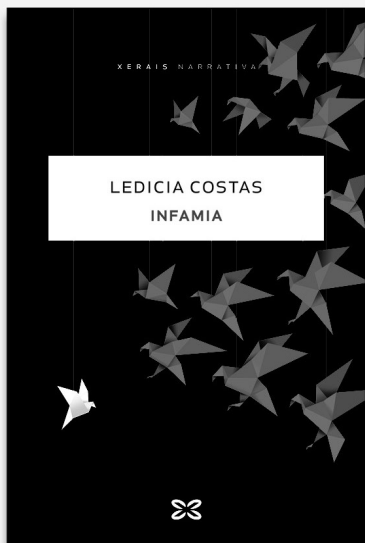
seguíu entre as profesoras e o profesor que compoñían a Mesa, e tamén co público presente na sala, levounos a afondar na necesidade de reinventar a profesión docente mudando a formación inicial e a permanente máis alá das "modas", aproveitando as oportunidades, aplicando os mellores criterios ao lexislado e á súa aplicación, reivindicando a escola para todos e tamén especificamente a rural (no propio contorno, abertas á natureza, posibilitando metodoloxías activas...) e as materias e prácticas que posibilitan o diálogo co alumnado, así como a inclusión (posible efectivamente na escola pública que se sabe

'espazo público') en tempos de diversidade e desigualdade.

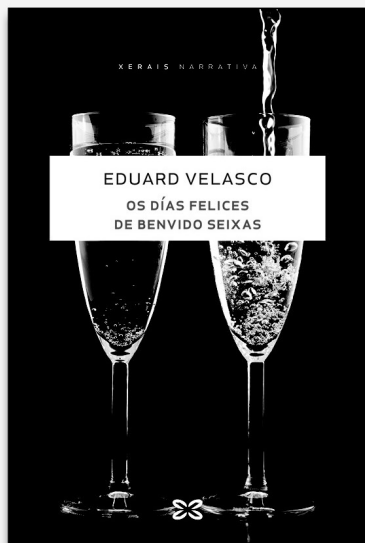
Con algunhas incertezas, mais con bastantes certezas extraídas do día a día de formadoras; con interrogantes, bastantes, mais tamén con horizontes: algúns deles aquí quedaron delineados.■

PUBLICIDADE

NOVIDADES XERAIS

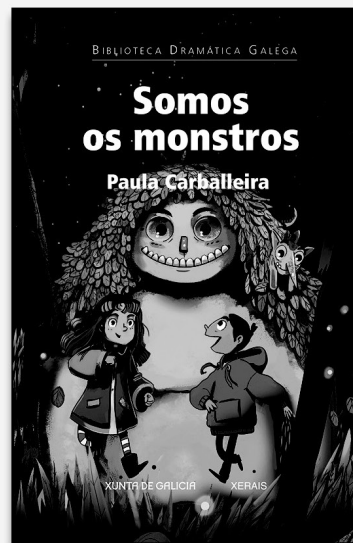
«Vibrante, poderosa e adictiva»

«Irónica e divertidísima»

Premio Lazarillo 2018

Premio Manuel María 2018